

Knjiga o praktičnom biblijskom ekumenizmu*

Skrovište - Istinita priča Corrie ten Boom s John i Elizabeth Sherrill, Izvori, Osijek 2001., 231 str. formata 19,5 x 11 cm.

Knjiga je izvorno pisana umjetničkom prozom na engleskom, jer autorica uz rodni nizozemski od djetinjstva govori engleski i njemački. Prevoditeljica Olivera Mandić-Pavlačić svojim čitkim i tečnim hrvatskim izvrsno je prenijela poruku izvornika. Sama prevoditeljica ili neki drugi poznavalac biblijske tradicije na hrvatskom, uskladili su svetopisamske citate i izraze s današnjim hrvatskim prijevodom kojim se služe katolici i drugi kršćani hrvatskog govornog područja. Izdavač je na poleđini ovog izdanja za Bosnu i Hercegovinu otisnuo pogovor kardinala Vinka Puljića iz kojega čitatelji mogu ukratko vidjeti glavni sadržaj knjige. Nizozemska je sa svojih 41.526 četvornih km zemlja manja od BiH, ali s 15,735.000 stanovnika pripada među europske zemlje srednje veličine. Već stoljećima ima relativno velik broj građana koji su etnički i religiozni Židovi. Kad su njemačke trupe 14. svibnja 1940. okupirale Nizozemsku te ubrzo počele pro-

goniti Židove, kršćanka Cornelia ten Boom otvorila je u roditeljskoj kući skrovište za skrivanje i daljnje prebacivanje progonjenih. Glavni su joj suradnici bili stari otac Casper, sestra Betsie te oženjeni brat Willem sa svojom ženom i djecom. Nacistička vlast naredila je da se hrana izdaje prema broju osoba u pjeđinom domaćinstvu i zato su spasavetlji progonjenih Židova trebali krasti bonove za hranu te uz opasnost za svoj život poduzimati nužne korake za preživljavanje progonjenih. Štićenici su se smjeli skrivati kratko u gradskom skrovištu a onda su bili prebacivani na farme, odakle su tražili put u sigurnost. Nacistički su policajci 22. veljače 1944. provalili u kuću Ten Boomovih, odveli starog oca i njegove dvije kćeri, ali nisu pronašli sakrivene Židove u kućnom skrovištu. Otac i Betsie umrli su u zatvoru. Kornelija (kratica Corrie) je preživjela zatvor te poslije rata otvorila ustanovu za liječenje žrtava ratnog nasilja i pomirenje.

Prelistavajući kao bibličar najzanimljivije dijelove ove knjige, želim kratko upozoriti na praktični biblijski ekumenizam kršćana različitih konfesija i Židova pri služenju ljudskoj braći i sestrama u nevolji.

U prvom poglavlju prikazano je slavljenje 100. obljetnice urarske trgovine Caspera ten Booma u Harlemu 1937. god. Vlasnik je starac koji je uz

* Priredeno kao kratko izlaganje na predstavljanju knjige na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji 18. srpnja 2001. U predstavljanju knjige sudjelovali su također Dragica Levi, generalna tajnica Jevrejske zajednice u Bosni i Hercegovini, te dr. Peter Kuzmič, profesor na Evandeoskom fakultetu u Osijeku. Dr. Kuzmič je govorio i o autorici i igranom filmu koji je snimljen po ovoj knjizi.

tri vlastite kćeri i sina odgojio još jedanaestero tuđe djece, kad su njegova odrasla i otišla svojim putem. Dan je i na slavlju počeo tako što je domaćin ukućanima i namještenicima pročitao poglavlje iz obiteljske Biblije, kao i svakog radnog dana (str. 11). Willem je bio pastor Nizozemske reformirane crkve koji je tijekom rada na doktorskoj disertaciji (pisanoj na njemačkom) otkrio da "se grozno zlo ukorjenjuje" u Njemačkoj, počevši od intelektualaca na sveučilištima, i zato je prihvatio aktivnu ulogu u programu svoje Crkve za pomoć Židovima. Na dan proslave 100. obljetnice tvrtke Ten Boom, Willem je u očevu kuću doveo staroga Židova Gutliebera, svega iskravavljenog, jer su ga bili napali mladići zadojeni nacističkim protužidovstvom. Corrie je pri kraju toga dana obnovila uspomene na odrastanje u kršćanskoj obitelji koja ju je učila pomagati svima potrebnima, uvjereni da se tako pripravlja za neizvjesnu budućnost. Iz djetinjstva se Corrie sjeća psalma koji je otac čitao na dan kada je morala poći u školu te očevih pohoda urarima Židovima u Amsterdamu za vrijeme kojih su razgovarali i o Bibliji. Sjeća se i pohoda siromašnoj obitelji u kojoj je umrlo jedno dijete. Toga dana od žalosti nije mogla večerati a uvečer je od oca tražila da on nikako ne umre. On joj je odgovorio: "Naš mudri Otac na nebu zna kada nam što treba. Nemoj trčati pred Njega, Corrie. Kada dođe vrijeme da neki od nas umru, pogledat ćeš u svoje srce i naći snagu koju trebaš - upravo na vrijeme" (str. 31).

U poglavlju "Karel" (str. 32-47) prikazala je autorica kolegu svoga brata pastora koji je postao kućni prijatelj, ali i njezin osobni. Iako ju je brat

upozoravao da Karelova majka neće sinu dopustiti brak s djevojkom iz nižeg društvenog sloja, ona se zaljubila i iskreno se nadala da će je zaprositi. Kad se Karel oženio drugom, teško joj je palo a otac joj je protumačio da neispunjenu ljubav može preobraziti u nešto pozitivno: "Možemo zamoliti Boga da otvori drugi put da ta ljubav putuje... Kad god ne možemo voljeti na stari, ljudski način, Bog nam može dati savršen način" (str. 46). Ostala je neudata vjernica ali joj je život bio ispunjen istinskim prijateljstvima i humanim akcijama.

U poglavlju "Dućan sa satovima" (str. 48-60) opisuje smrt majke i vjernički sadržajan život njih dviju neudatih sestara u očevoj urarskoj radionici. Moleći za sretan brak svoga nesuđenog zaručnika Karela i njegove odabranice, zaključila je: "To je bila molitva za koju sam bila sigurna da ne može doći iz srca Corrie ten Boom bez tuđe pomoći" (str. 51). Jednom je njezin otac primio mladoga Nijemca imenom Otto na urarsku obuku i ovaj se ubrzo počeo hvaliti da će Njemačka pokazati svijetu što može. Protestirao je što domaćin čita Stari zavjet koji je prema njegovu uvjerenju "knjiga laži" (str. 59). Corrie je time bila šokirana a njezin otac samo ožalošćen. Mladić se osorno odnosio prema starom popravljaju satova i majstor ten Boom ga je otpustio.

U poglavlju "Invazija" (str. 61-74) prikazan je šok Nizozemaca prouzročen invazijom njemačke vojske kojoj se Nizozemska nije ni pokušala suprotstaviti te strah koji je zavladao prvih dana okupatorske vlasti. Corrie je te večeri u svom krevetu našla komad šrapnela i ozlijedila ruku

u mraku. Ona i sestra joj Betsie molile su da "središte Božje volje bude uvijek sigurno mjesto" za njih (str. 67). Veoma su se iznenadile kad su opazile da je "nacizam bolest kojoj su i Nizozemci podložni", jer su ubrzo mnoge trgovine, zanatske radionice i javne ustanove stavile natpise "Ne poslužujemo Židove... Zabranjeno Židovima". Na prva uhićenja Židova stari je urar komentirao: "Žalim Nijemce, Corrie. Oni su taknuli zjenicu Božjeg oka" (str. 69). S ocem i bratom pastorom dvije sestre su se savjetovala, što treba činiti kršćanin kad je zlo na vlasti. Harlemski rabin donio je njihovu ocu knjige na čuvanje, uvjeren da knjige trebaju preživjeti kako bi govorile generacijama što dolaze iza progonjenih. Corrie je molila: "Gospodine Isuse, nudim se za Tvoj narod. Na bilo koji način. Bilo gdje. Bilo kada" (str. 74). Jedan vješti arhitekt načinio je u njihovoj kući tajno skrovište u koje su skrivali poznate i nepoznate židovske goste za vrijeme policijskih racija, priredivši prije toga tajni signal uzbune na koji su svi trebali bježati u svoj dio kuće i glumiti ono što je dogovoreno. Dali su preko povjerljivih stručnjaka sebi ugraditi tajni telefon kojim su primali i slali šifrirane poruke. Svoju kuću i skupinu ljudi s kojima su surađivali nazvali su "Božjim podzemljem" (str. 96). Kad im je jednom došla Židovka s novorođenim djetetom, Corrie je tražila da ih smjesti u svoj dom njihov pastor, ali je on odbio iz straha za sebe i svoju obitelj (str. 98). ženu i dijete poslali su na farmu, ali su ih tamo brzo pronašli njemački policajci i ten Boomovi nikada nisu doznali što se s njima dogodilo. Posebno su dirljivi prizori s kantorom Meyerom

Mosselom koji je s domaćinom recitirao psalme, morao jesti svinjsku kobasicu jer nikakvog drugog mesa nije bilo. Gosti i ukućani uvježbavali su slučaj racije i pri tome je Corrie onima koji se najbrže sakriju davala sitnu nagradu kako bi sve potaknula na pažljivu suradnju, jer jedni drugima živote ugrožavaju i spašavaju.

Poglavlje "Olujni oblaci na obzoru" (str. 108-122) počinje tužnom zgodom kako je Corriena udana sestra Nollie, na upit špijunke je li jedna djevojka koju su skrivali Židovka, spremno odgovorila da jest, jer nije naučila lagati. Djevojka je odvedena, ali je Nollie molila za nju uvjerena kako Bog neće dopustiti da djevojka pati zato što je ona izvršila Božju odredbu o nelaganju (str. 110). Šest dana kasnije stigla je šifrirana poruka da je djevojka oslobođena. Corrie je uvježbavala što će odgovarati istražiteljima kad je pozovu zato što sumnja da skriva Židove. Jednog dana posjetio ih je Otto u uniformi njemačkog vojnika te uz zapitkivanje o ocu i radionici provjeravao, skrivaju li Židove. Za Božić 1943. slavili su i židovski blagdan Haunuku. Židovi su pri tome tako glasno pjevali da ih je čula susjeda i došla upozoriti. Uskoro ju je pozvao sam šef policije te rekao da kao Nizozmac gleda sa simpatijom na ono što ten Boomovi rade, priznao da i sam surađuje s pokretom otpora, ali da mu smeta policajac koji sve javlja gestapovcima pa bi ga trebalo likvidirati. Corrie je rekla kako joj je posao spašavati život, a ne uništavati ga. Stoga su se u policijskoj stanici oboje molili "da Bog dotakne srce toga čovjeka, tako da on prestane izdavati svoje sunarodnjake" (str. 120). Iako im

je bilo jasno da bi trebali prestati s radom zbog opasnosti za one koje štite i za sebe same, nisu jednostavno mogli.

Kuća ten Boomovih došla je na red za raciju 28. veljače 1944. U zatvor su odvedeni stari otac, dvije neudate kćeri, sin udate sestre Nollie te sin pastor Willem. Prvu večer držali su ih čuvari u zajedničkoj prostoriji pa su mogli moliti zajednički večernju molitvu pod vodstvom majstora ten Boma. On je bez svoje Biblije napamet izgovarao Ps 119: "Ti si moje skrovište i moj štit: u tvoju se uzdam riječ!" Samilosni policajac nudio je starom ten Boomu da ga odmah pusti kući, ako obeća da više neće pomagati Židovima. Odgovorio je: "Ako danas odem kući, sutra ću ponovo otvoriti vrata svakomu komu to bude potrebno" (str. 134). Ostavljen je. Corrie je istražitelju bila predstavljena kao vođa skupine; prihvatila je to i molila da ostali budu pušteni, jer da oni nemaju pojma ni o čemu. Na rastanku je doviknula: "Oče, Bog bio s tobom" a on je uzvratilo: "I s vama, kćeri moje" (str. 137). Kad su bolesnu Corrie odveli u zatvorsku ambulantu na pregled, medicinska joj je sestra ponudila pomoć dok ju je pratila u zahod. Ona je zatražila Bibliju te iglu i konca. Sestra je sutradan, prilikom odvođenja bolesne zatvorenice, uspjela predati smotuljak s Biblijom i iglama a da stražar nije primijetio. U jednoj od ćelija bio je prozor kroz koji je mogla gledati kad je prizdravila: "Krijepila bih se kojim stihom iz Pisma; sada sam poput izglednjela čovjeka gutala cijela evanđelja, uviđajući u cijelosti veličanstvenu dramu spasenja... Nije li Isus - i tu je moje čitanje vrlo pažljivo - nije

li Isus isto tako potpuno i neprijeporno bio poražen kao i naša mala skupina i naši sitni planovi?" (str. 146-147).

S vremenom je Corrie od drugih zatvorenika naučila prenositi i slati poruke. Tako je saznala da su oslobođeni njezina sestra Nollie i sin joj Peter te kasnije brat pastor Willem. Nollie joj je s paketom poslala i skrivenu pisanu poruku: "Svi satovi u tvojoj sobici su sigurni", što je značilo da na dan racije policija nije pronašla Židove sklonjene u skrovištu te da su se kasnije oni prabacili na sigurno. Nollie novo pismo dobila je 3. svibnja, ali se vidjelo da je bilo otvoreno i neko vrijeme zadržavano: "Corrie, možeš li biti jako hrabra? Imam vijesti koje je vrlo teško pisati. Otac je nadživio hapšenje samo deset dana. On je sada s Gospodinom..." (str. 152). Pozlilo joj je od te vijesti pa je zatražila pomoć. Stražarka joj je donijela vode i sedativ te promrmljala: "Što god da se dogodilo, natrpali ste si to na glavu time što ste prekršili zakon!"

Tek nakton tri mjeseca pozvana je na prvo saslušanje. Kako je policajac na početku postupio veoma ljubazno, molila je: "O Gospodine, neka slaba lakovjernost s moje strane ne ugrozi nečiji život" (155). Na upit, čime se bavi, odgovorila je da u okviru svoje Crkve pomaže mentalno retardiranim ljudima. Uzvratilo joj je da to nema nikavkog smisla, a ona je hrabro rekla: "U Bibliji piše da nas Bog ne cijeni zbog naše snage ili pameti, već jednostavno zato što nas je stvorio. Tko zna, možda u njegovim očima jedan slaboumnik vrijedi više od žene koja zna popravljati satove. Ili - od jednog poručnika" (156). U jednom od sljedećih saslušanja priznao joj je da je

bombardiran Bremen te da strahuje za život svoje žene i djeteta. Na njezin usklik da Biblija pokazuje svjetlo čak i u tami, uzvratio joj je: "Što vi možete znati o mojoj tami..." Ipak je omogućio da joj u pohod dođu brat Willem i sestra Nollie zajedno s gradskim bilježnikom radi izvršenja očeve oporuke. Nollie joj je donijela Bibliju s trakom za nošenje oko vrata.

Iz zatvora u Nizozemskoj Corrie je sa sestrom Betsie i drugim zatvorenicama vlakom transportirana u njemački grad Ravensbruck. Za taj ženski logor čule su sestre ten Boom još u Harlemu. Prilikom zaustavljanja pod šatorom punim slame i ušiju zatvorenice su prokrijumčarenim škarama jedna drugoj odrezale dugu kosu. Pod vodstvom sestara ten Boom pjevale su religiozne pjesme. Sve su zatvorenice morale gole proći ispred desetak SS-ovaca do tuša. Trebala je posebna vještina da Corrie zamota u odjeću svoju prokrijumčarenu Bibliju. Uz muške stražare zatvorenice su temeljito pregledale i ženske čuvarice: "Tako smo Betsie i ja stigle u baraku broj 8 u rano jutro, noseći ne samo Bibliju, nego i novu spoznaju o Bogu i njegovoj snazi... No kako je ostatak svijeta postajao sve čudniji, jedno je postajalo sve jasnije. A to je razlog zašto smo nas dvije bile ondje. Zašto su i druge morale patiti, nije nam objašnjeno. Što se tiče nas, od jutra pa sve do trenutka kada bi se gasila svjelta, kad god nismo bile u redovima za prozivanje, naša je Biblija bila središte kruga nade i pomoći, koji se svakim danom povećavao. Poput siročadi okupljene oko vatre, okupljale smo se oko Biblije, pružajući svoja srca prema njezinoj toplini i svjetlosti. Što je noć

oko nas bivala tamnija, svjetlije, istinitije i ljepše sjala je Riječ Božja. 'Tko će nas rastaviti od ljubavi Kristove? Nevolja? Tjeskoba? Progonstvo? Glad? Golotinja? Pogibao? Mač... Ali u svemu ovome sjajno pobjeđujemo po onome koji nas je ljubio.'" Na temelju ovih riječi iz Rim 8,35.37 zatvorenice su podnosile vanjske torture rastući u unutarnjem svjetlu i istini: "Uvijek sam vjerovala u Bibliju, no, čitajući je sada, nije to više imalo veze s vjervanjem. Bio je to jednostavno opis stvari kakve one jesu - opis pakla i raja, opis toga kako postupaju ljudi, a kako Bog. Tisuću sam puta pročitala kako su Isusa uhapsili - kako su ga vojnici šamarali, smijali mu se, kako su ga tukli. Sada su ti događaji imali lica i glasove" (str. 189).

Zatvorenice su petkom bile medicinski pregledane i pri tome su morale biti potpuno gole pred muškim i ženskim čuvarima. Tješile su se da je i Isus visio gol na križu: "Slike, izrezbarena raspela pokazivala su barem nekakav komad krpe. Međutim, to je samo pokazivalo, iznenada mi je bilo jasno, poštovanje umjetnika. No u to vrijeme, toga drugog petka ujutro, nije bilo poštovanja. A ni ja oko sebe nisam vidjela poštovanja" (str. 190). Kad su sestre ten Boom bile raspoređene na spavanje, ustanovile su da je pretijesno, da u slami ima buha. Pitale su se, kako će tu živjeti. Zatim je Betsie zatražila od Corrie da pročita završni dio Prve Solunjanima (1 Sol 5,14-18) gdje apostol potiče krštenike da se međusobno tješe te da za sve budu Bogu zahvalni. Tada su odlučile ne samo biti strpljive nego i drugima pomagati da otkrivaju smisao nevolje koju silom proživljavaju (str. 192-

193). Prilikom odlaska na logoraški rad zatvorenice su primijetile kako neki mještani sa stidom okreću glavu od njih izmučenih i unakaženih, a vojnici su se na njih ljutili što presporo hodaju natečenih nogu. Zatvorenice su priređivale skrovito bogoslužje riječi kod kojega je skupina katolikinja pjevala Magnificat na latinskom, a luteranke i pravoslavke pjevale su potišno svoje pjesme. "Na posljetku smo Betsie ili ja otvorile Bibliju. Budući da su samo Nizozemke razumjele nizozemski tekst, naglas smo prevodile na njemački. I onda bismo začuli riječi života kako se vraćaju iz prolaza na francuskom, poljskom, ruskom, češkom sve do nizozemskog. Te večeri ispod žarulje bile su mali predokus neba... Tada bih ponovo bila svjesna činjenice da u tami Božja istina sjaji najjasnije" (str. 195). Jedne večeri Corrie je morala pratiti svoju bolesnu sestru na pregled a Bibliju je ostavila "kod gospođe Wiemaker, svete rimokatolikinje iz Haaga, koja je nizozemske riječi mogla prevesti na njemački, francuski, latinski ili grčki" (str. 200).

U poglavlju "Plavi pulover" (str. 201-213) prikazala je Corrie bolest i strpljivi odlazak svoje sestre Betsie. Bolesnica je bila pošteđena od fizičkog rada ali se svakog dana dva puta morala dovući u stroj za prebrojavanje. Jednom je rekla svojoj sestri da svaki dan moli Boga da svima pokažu kako je ljubav veća (str. 203). "Rame uz rame, u svetištu Božjih buha, Betsie i ja služile smo riječ Božju svima u sobi. Sjedile smo uz krevete umirućih, koji su postajali vrata neba. Vidjeli smo žene koje su sve izgubile kako u njima raste nada... Iz betonskih zidova mo-

lile smo za iscjeljenje Njemačke, Europe, svijeta - kao što je i mama to jednom činila iz zatvora koji je bio njezino oduzeto tijelo. I dok smo molile, Bog nam je govorio o svijetu nakon rata" (str. 205). Zdravlje bolesne Betsie tako se pogoršalo da je i čuvarica, koju su zatvorenice nazivale Zmijom, dopustila prijenos u bolnicu uz pratnju Corrie. Bestie je tada rekla sestri: "Moramo reći ljudima ono što smo naučile ovdje. Moramo im reći da nema ponora tako dubokog, a da Bog nije dublji. Slušat će nas, Corrie, jer smo bile ovdje" (str. 210). Na dan kad je Betsie umrla Corrie je uz puno hrabrosti došla do njezina tijela s kojega je nestalo dubokih kolutova od gladi i bolesti, a ostala "Betsie sretna i mirna, snažnija, slobodnija" (str. 212). Pri pokušaju da s hrpe njezine odjeće uzme plavi pulover, objašnjeno joj je da je sva odjeća puna opasnih crnih ušiju i da treba biti spaljena: "I tako sam ostavila iza sebe i posljednju fizičku vezu. Bilo je to u redu. Čak bolje. Ono što me je sad vezalo uz Betsie bila je nada u nebo" (str. 213).

Corrie je otpuštena iz zatvora prije kapitulacije Njemačke, neposredno prije Božića 1944. Morala je neko vrijeme čekati s drugim otpuštenim zatvorenicama da prizdravi kako bi mogla putovati. Tada se uživljavala u ono što bi joj govorila sestra: "Božje vrijeme uvijek je savršeno. Njegova je volja naše skrovište. Gospodine Isuse, zadrži me u svojoj volji! Nemoj dopustiti da poludim i tražim nešto izvan nje!" (str. 217). Svoju Bibliju dala je mladoj ženi iz Utrechta. Pri otputašnju, zatvorske vlasti dale su joj njezin sat, nizozemski novac i mamin sat. Putnice su prošle kroz bombama

razoreni kolodvor u Berlinu. Početkom siječnja 1945. stigla je u Nizozemsku te najprije pohodila brata Willema koji je vodio dom za starce. S radošću je ustanovila da njezina skupina još uvijek djeluje, iako su se mnogi članovi skrivali. Došavši kući otvorila je sklonište za retardirane, ali je razmišljajući o posljednjoj želi svoje sestre odlučila govoriti svima o onome što su njih dvije naučile u logoru. S udovicom, kojoj su ubijena četiri sina zato što su sudjelovali u Pokretu otpora, otvorila je ustanovu za liječenje otpuštenih zatvorenika i pomirenje Nizozemaca koji su trpjeli od okupatorske vlasti s Nizozemcima koji su s tom vlašću kukakvički surađivali: "Iako ništa nije rađeno po nacrtu, pokazalo se da je najbolji okoliš za one koji su bili u zatvoru u Njemačkoj. Između sebe oni su nastojali živjeti i osloboditi se svojih posebnih nevolja; u Bloemendalu su shvaćali da nisu jedini koji su trpjeli. I za sve te ljude ključ iscjeljenja bio je isti. Svatko je imao ozljedu, koju je morao zaboraviti: susjeda koji ga je prijavio, brutalnog čuvara, sadističkog vojnika" (str. 229-229). S vremenom su ljudi koji su dolazili na terapiju počeli manje govoriti o gorkoj prošlosti a više o budućnosti.

Corrie je putovala i po Njemačkoj te govorila o svome iskustvu patnje i opraštanja. Nakon takvog nastupa u Münchenu pristupio joj je bivši SS-ovac koji je bio stražar kod tuševa za zatvorenice u njezinu zatvoru te rekao: "Kako sam vam zahvalan za poruku, *Fräulein*. Pomisliti da je, kako vi kažete, Bog oprašao i moje grijeh!" (str. 230). Ona se tada neko vrijeme kolebala da prihvati njegovu ispruženu

ruku, ali je to ipak učinila i osjetila kako Bog u njoj djeluje: "Tako sam otkrila da iscjeljenje svijeta ne ovisi o našem opraštanju ili našoj dobroti, već o njegovoj. Kad nam on kaže da ljubimo svoje neprijatelje, on, uz zapovijed, daje i ljubav" (str. 230-231).

Ovo je knjiga o praktičnom biblijskom ekumenizmu žena i muškaraca koji su prošli kroz pakao nepravednog trpljenja i uz Božju milost smogli snage da jedni drugima pomažu, da opraštaju i ljube, jer trebaju Božje oprostjenje i ljubav. Priređivači hrvatskog izdanja načinili su divan humani i kršćanski posao. Okoristimo se onim što ova knjiga nudi.

Mato Zovkić

Ekumenizam pravoslavnog teologa

Arhimandrit Justin POPOVIĆ,
Pravoslavna crkva i ekumenizam,
Manastir Hilandar 1995. (drugo izd.),
142 str.

Autor knjige otac Justin Popović, krsnim imenom Blagoje, rođen je u Vranju 28. 3. 1894. Svoj studij započeo je u Oxofrdju 1916. a doktorira u Ateni 1921. Službovao je u mnogim mjestima: Srijemski Karlovci, Prizren, Bitola, Beograd, te od 1948. do smrti 1979. u manastiru Čelije kod Valjeva. Pomagao je pri osnivanju Pravoslavne crkve u bivšoj Čehoslovačkoj, a odbio je postati episkopom u Muhačevu u Podkarpatici. Među objavljenim djelima treba istaknuti *Dogmatiku Pravoslavne crkve* u dva a kasnije u tri dijela,